

Maidla Sõnumitooja

Nr 3 Oktoober 2004

Maidla valla ajaleht

Tasuta

Kus metsa raiutakse, seal laastud lendavad

On aasta 2004. aasta nagu paljud teised, kuid Maidla inimeste jaoks on see siiski eriline. Aidu karjäär tähistas 30. oktoobril 2004. aastal oma käikuandmise kolmekümnendat juubelit. Kuid see ei ole ainuke juubel sellel aastal. Käesoleva aasta 26. novembril möödub nelikümmend aastat päevast, millal Viktor Kingissepa nimelise kolhoosi üldkoosolek langetas otsuse 680 ha suuruse maa-ala eraldamise kohta põlevkivikarjääri alla. Tegemist ei olnud lihtsalt maaga, vaid küladealuse maaga. Nõusolek polnud rahva langetada, vaid võimuloleva kommunistliku partei jõuline tahe, millele tõmmati peale kattevari kolhoosi üldkoosoleku otsuse näol. See oli demokraatia nõukogude moodsust. Aidu, Aidu-Nõmme ja Aidu-Liiva külade inimestel algasid mustad päevad. Kindlasti olid järgnevad hävinguaastad kõige mustamad kõikide põlvkondade ajaloos, kes nendes küldes kunagi olid elanud. Löödud haav jäi veritsema veel paljudeks aastateks. Edasi katkeid Vaida Pungase kogutud ja kirja pandud mälestustest.

Vaade Aidu-Nõmme külale 1938.a

Laastamistö läks lahti sellise hooga, et "laastude" hulka kadusid Nõmme-tagused raieküpsed okaspuumetsad ja terved külad, rääkimata neil aladel asuvatest üksikutest metsataludest. Teabeallikad pasundasid vastavatud karjääri töösaavutustest, hiigelkopa poolt teisaldatud pinnase mahtudest ja maavärinat meenutavate mitmekümnetonniste kallurite lõpmatutest väljavedudest. Ei sõnagi inimestest, keda oma sünnikodudest lahkuma sunniti. Kui palju neid võis olla, kelle juured sel moel katki rebiti ja nelja tuule poole laiali paisati, pole vist tagantjärele võimalik kindlaks teha. Kolme küla mitme põlvkonna inimeste jagu kindlasti, keda südamevaluga üksi jäeti ja kes kaardi pealt oma sünnikohtigi enam kätte ei leia, sest need on sealt kustutatud igaveseks. Need endelised sõnad on pärit Aidu küla kauaaegse kooliõpetaja, Kustas Krausi alias August Kruusma päevaraamrust.

Kauaaegne külakoolmeister Kustas Kraus oli üks viimastest kaevandamise jalgu jäänud kodust lahkujaid. Kui raudhiiglane juba sösarkülade kallal lõgistas ja üksteise järel majapidamisi õgis, kui koolimaja vandaalide saagiks langes ja tükkaaval laiali tassiti, kui võimsad lõhangud küla viimaste hoonete alustalad kõigutasid ja laiali paisatud kiviräbu katused auklikeks tikkis, kui elu sedavõrd ohtlikuks muutus, et võimatu oli Aidule edasi jääda, alles siis võttis mõnda aega suviti lindpriina oma kodutalus elanud vana õpetaja seinarvast tärgmetahvlikesed ja kongitses sinna muude kahekümneenda sajandi tähtsündmustele lisaks Aidu küla lõpliku hävingu daatumiks ANNO 1977. Aidu, mis esmakordselt leidis äramärkimist "Taani hindamisraamatus" 1241. aastal, oli läbi aegade vastu pidanud paljudele vallutussõdadele, näljahädadele ja surmatõbedele ent osutus kaitsetuks XX sajandil arenenud inimühiskonna saavutuste ees ja sai suure võõrriigi näpunäidete kohaselt hukule määratud. Kolmandat korda Ida-Virumaal Maidla valla aladel läbi viidud sundvõõrandamine oli igati õnnestunud.

Millisen Aidu välja võis näha, kui esmakordselt äramärkimist väärts, pole teada. Kustase silm hoomas sammaldunud õlgkatustega rohelusse uppuvat lookleva tanumaga vana küla. Peateed ääristasid iidised puud, mille ümberhaaramiseks läks vaja kahe täismehe süli. Neid tammesid, niinpuid ja saari olid mõõtnud kõik mehehakatiseid enne leeri ja siis, kui kätehaare juba täismõõtu andis. Seda teadis Kustas oma kogemustest. Temagi pidi kohalikele noorsandidele oma kallistusemõõtu tõestama, kui naisevõtu aeg kätte jõudis.

Kodutalu piiripeenart tähistavad kuused, kirevas rüüs vaher õuel ja palupuu põõsas värava kõrval, mis eemalduva auto tahavaatepeeglist tol saatustlikul päeval Aidult lahkumisel saatma jäid, said vanale mehele kodu sümboliks, millest ta üksildusehetkil mõtiskledes üha paisuva igatsusega kinni haaras.

Vaieldamatult omas ammusest tuttav loodus rikkaima osa Kustase kujutlustesse kinnistunud küla tervikpildist. Sellist värvikirevat õiteküllust, mida kevadvetest üleujutatud koplite ala tahenedes vastutasuks pakkus, oleks võimatu kirjeldada, seda pidi ise nägema. See oli omaette elamus. Kohe pärast lume sulamist kollendasid kraavipervedel varsakabjad. Ülased upitasid üksteise võidu vaevald õisi päikese poole ja vanade rohupuhmade vahelt piilusid häbelikult sinililled. Pärast neid kõiki võidutsesid ääretu vaibana pääsusilmad. Kullerkupud meelitasid kaugemale, üle kraavi astuma. Seal pajukopliks laius sõna otseses mõttes looduse apteek. Seda pakutavat küllust oskasid kohalikud inimesed enda huvides ära kasutada ja pidi olema lausa võhik või hoolimatu, kui oma pere tarvis varusid ei soetatud. Suvel jätkus õiteilu pastelsetes toonides. Siin-seal kirendasid jaanililled ja mitmesuguste kellukate vahel vaid tulikad, rõhutades sel moel oma elujaatust. Loodusele ja lastele piiritähised ei kehtinud. Ilu oli kättesaadav kõigile ja kõikjal.

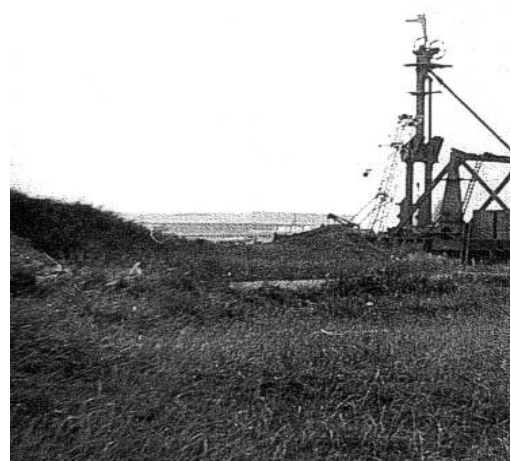
Umbes viie kilomeetri ulatuses kõversirget teeäärte pidi maadliki hoonestusega Aidu, mis algas vallamajast ja lõppes mõisas või ka vastupidi, hõlmas ühe nimetaja alla tegelikult kolme küla. Looduses polnud mingit märki, kus lõppes üks või algas teine.

Aidu vanaküla omanäolisus mõjus esmasaabanule pigem hoiatavalt, viis segadusse. Nõnda oli juhtunud noore koolijuhatajaga, keda üksteise kukile roninud elamised nõutuks tegid. Hiljem tabas Kustas tiheda asustatuse põhjuse ära. XIX sajandi teisel poolel, kui Maidla mõisnik oma talupoegadele Aidu väljadelt krunte hakkas müüma, omandasid paljud eelnevalt seal elanud ja hilisemalt sooservale tõrjutud põlvkondade järglased hütiasukad enestele võimaliku maatüki. Põlistalude pärijate vahel maade poolitamisega muutusid krundiribad aina kitsamaks ega mahutanud kõigi osapoolte väravaposte peatee äärde. Sellest siis üksteise ette või taha rajatud uued pereõued ja vinka-vonka sinna viivad kurud. Umbes viie kilomeetri ulatuses kõversirget teeäärte pidi maadliki hoonestusega Aidu, mis algas vallamajast ja lõppes mõisas või ka vastupidi, hõlmas ühe nimetaja alla tegelikult kolme küla. Looduses polnud mingit märki, kus lõppes üks või algas teine.

TÄNA LEHES:

Kultuuriasutused peavad juubelinädalat. Vallavolikogu ja -valitsuse tegemistest Tagasivaated kultuuriasutuste ajalukku. 25. oktoobrini võetakse vastu avaldusi vaba põllumajandusmaa kasutusvaldusse andmiseks.

Osale kalendrite valmistamise konkursil On alanud korvpalli esiliiga mängud Mis on capoeira? Maidla Põhikoolis oli õpetajate päev. Tulemas on huvitav koolivaheaeg Uudised ja üritused Õnnitlused

Aidu vanaküla omanäolisus mõjus esmasaabanule pigem hoiatavalt, viis segadusse. Nõnda oli juhtunud noore koolijuhatajaga, keda üksteise kukile roninud elamised nõutuks tegid. Hiljem tabas Kustas tiheda asustatuse põhjuse ära. XIX sajandi teisel poolel, kui Maidla mõisnik oma talupoegadele Aidu väljadelt krunte hakkas müüma, omandasid paljud eelnevalt seal elanud ja hilisemalt sooservale tõrjutud põlvkondade järglased hütiasukad enestele võimaliku maatüki. Põlistalude pärijate vahel maade poolitamisega muutusid krundiribad aina kitsamaks ega mahutanud kõigi osapoolte väravaposte peatee äärde. Sellest siis üksteise ette või taha rajatud uued pereõued ja vinka-vonka sinna viivad kurud. Sösarküla Nõmme sündis XIX sajandi kolmandal kolmandikul mõisa maade ostu-müügi tehingute käigus ja koosnes peamiselt väikemajapidamistest. Kokkurusutult, ent siiski omaette elamisega, paistis Nõmme esmalt justkui juhuslikult liivikuile laiali paisatud. Nõnda võis tunduda võhikule. Tegelikult kehtis sealgi oma kurudesüsteem.

Sajandivahetusel luidetele istutatud männipalu sirgus peagi, takistas liivahangede edasi kandumist ja varjas ligemale sajast suitsust koosneva küla omapärasesse rohelusse.

Aidu-Liiva areng kulges mõneti erinevalt. Üksikud heale järjele tõusnud talud pärinesid sarnaselt Nõmmele XIX sajandist. Enamust seal mail asuvatest põldudest kasutas mõis oma olemasolu lõpuni.

Õeldakse, et aeg parandab kõik haavad. Küllap parandab. Loomulikult teel. Üha vähemaks jääb neid inimesi, kelle kodukülaks olid need looduse ja inimkäte poolt iluga õnnistatud külad. Täna on tegutsev karjäär tööandjaks paljudele Ida-Virumaa linnade elanikele ning ka mõnele Maidla valla kodanikule. Põlevkivist sõltuvad energia- ja keemiatööstus, aga mis jääb maha kohapeale? Meie vallale? Haavatud keskkond. Õhku jääb rippuma küsimus, kas maal elav põliseestlane ja tema elukeskkond Ida-Virumaal on ikka täna veel väärtus või on väärtus hoopiski kõik muu oluline, mis jääb selle kohale ... ?

Endine Aidu küla elanik Vaida Pungas
Endine Aidu-Nõmme küla elanik Enno Vinni